

دانشگاه علامه طباطبائی
دانشکده حقوق و علوم سیاسی

پایان نامه کارشناسی ارشد
رشته حقوق خصوصی

بررسی تطبیقی سازش در حقوق ایران و آمریکا

استاد راهنما
دکتر خیراله هرمزی

استاد مشاور
دکتر فرهاد پروین

پژوهشگر
حبیب اله حسینی

خرداد ۸۹

چکیده

سازش از جمله شیوه های حل و فصل اختلافات در میان بشر از گذشته تا به امروز بوده است. در بسیاری از کشورها یا وجود آن که دادگاه ها به عنوان مرجع عام تنظیم خواهی وجود دارند فرآیند سازش و میانجیگری به عنوان شیوه ی جایگزین دادگاه ها کارکرد بالایی دارد. در این نوشته تلاش شده است تا با تطبیق سازش در حقوق ایران با حقوق آمریکا، راه کارهایی برای ترویج فرآیند سازش پیشنهاد شود. به طور کلی در حقوق ایران به توافق نهایی طرفین بر سر اختلافات حقوقی فی مابین سازش گفته می شود که این توافق گاهی در قالب سند هادی یا صلح نامه رسمی و یا به صورت گزارش اصلاحی و در دادگاه شکل می گیرد. در بررسی و تطبیق مفهوم سازش در حقوق آمریکا دو نکته مهم قابل ملاحظه است. اول آن که در حقوق آمریکا فرآیند سازش از جمله شیوه های جایگزین حل و فصل اختلافات می باشد که به موجب آن، طرفین به جای مراجعه به دادگاه، اختلاف خود را به شخص ثالث بی طرف که خلیا منتخب طرفین است، ارجاع می دهند و او تلاش می کند تا با ارائه پیشنهادات سازنده میان طرفین مصالحه نماید. بنابراین سازش دهنده به عنوان یکی از ارکان فرآیند سازش در این کشور دارای نقش ویژه است. نکته ی دوم آن است که در حقوق آمریکا مفهوم سازش تحت عنوان میانجیگری آورده شده است لذا ابتدا تطبیق میان سازش و میانجیگری صورت گرفته و در ادامه به جزئیات میانجیگری در این کشور پرداخته شده است. در مجموع برای ترویج سازش در حقوق ایران می بایست زمینه های ایجاد نهادهای خصوصی سازش فراهم شود تا یک سو از حجم پرونده های ورودی به محاکم کاسته شود و از سوی دیگر، ایجاد چنین نهادهایی موجب افزایش مشارکت مردمی در جهت تحقق عدالت خواهد شد. کلید واژه ها: حقوق آمریکا، حقوق ایران، سازش، شیوه های جایگزین حل و فصل اختلافات، گزارش اصلاحی، میانجیگری

فهرست

صفحه	عنوان
۱	فصل اول: مقدمه و طرح تحقیق
۲	۱-۱ مقدمه
۴	۲-۱ سؤالات تحقیق
۴	۳-۱ فرضیات تحقیق
۵	۴-۱ اهداف تحقیق
۵	۵-۱ روش تحقیق
۵	۶-۱ سازماندهی کلی تحقیق
۷	فصل دوم: سازش در حقوق ایران
۸	۲-۱: کلیات سازش در حقوق ایران
۸	۲-۱-۱ پیشنهادی سازش
۱۱	۲-۱-۲ تعریف سازش و ماهیت آن
۱۲	۲-۱-۳ انواع سازش
۱۲	۲-۱-۳-۱ انواع سازش به اعتبار سندیت سازشنامه
۱۳	۲-۱-۳-۲ انواع سازش به اعتبار تحقق دعوا
۱۴	۲-۱-۳-۳ انواع سازش به اعتبار مکان سازش
۱۵	۲-۱-۴ شرایط سازش

- ۱۵ ۲-۱-۴-۱ شرایط عمومی سازش
- ۱۶ ۲-۱-۴-۱ قصد و رضای طرفین
- ۱۷ ۲-۱-۴-۱ اهلیت طرفین
- ۱۸ ۲-۱-۴-۱ موضوع معین که مورد معامله باشد
- ۱۹ ۲-۱-۴-۱ مشروعیت جهت سازش
- ۲۱ ۲-۱-۴-۲ شرایط اختصاصی سازش
- ۲۵ ۲-۱-۴-۳ شرایط شکلی سازش
- ۲۵ ۲-۱-۴-۳ موضوع سازش
- ۲۷ ۲-۱-۴-۳ مکان وقوع سازش
- ۲۸ ۲-۱-۴-۳ سازش دهنده ی سازش
- ۲۸ ۲-۱-۴-۴ کتبی بودن سازش
- ۲۹ ۲-۱-۴-۵ حضور طرفین در فرآیند سازش
- ۲۹ ۲-۱-۵ سازش و نهادهای حقوقی مشابه
- ۳۰ ۲-۱-۵-۱ سازش و داوری
- ۳۱ ۲-۱-۵-۲ سازش و قرارداد ارفاقی
- ۳۱ ۲-۱-۵-۳ سازش و قاضی تحکیم
- ۳۲ ۲-۱-۵-۴ سازش و استرداد دعوا
- ۳۴ ۲-۱-۵-۵ سازش و قرارداد تقسیم مال مشاع
- ۳۴ ۲-۲: بررسی فرآیندهای مختلف سازش در حقوق ایران

۳۵	۱-۲-۲ سازش در دادگاه ها
۳۵	۱-۱-۲-۲ سازش در دادگاه قبل از تحقق دعوا
۳۷	۱-۱-۲-۲ نحوه ی تنظیم درخواست سازش
۳۹	۲-۱-۱-۲-۲ دادگاه صلاحیت دار
۴۱	۳-۱-۱-۲-۲ هزینه دادرسی درخواست سازش
۴۱	۴-۱-۱-۲-۲ عدم رعایت تشریفات دادرسی در درخواست سازش
۴۲	۵-۱-۱-۲-۲ ترتیب دعوت از خوانده ی درخواست سازش
۴۳	۶-۱-۱-۲-۲ عدم تحقق سازش
۴۴	۷-۱-۱-۲-۲ تقاضای مجدد سازش
۴۵	۲-۱-۲-۲ سازش در دادگاه بعد از تحقق دعوا
۴۶	۱-۲-۱-۲-۲ سازش در مراحل مختلف دادرسی
۴۷	۱-۱-۲-۱-۲-۲ نحوه ی سازش در مرحله فرجامی
۴۸	۲-۲-۱-۲-۲ سازش در مقاطع مختلف دادرسی
۴۹	۱-۲-۲-۱-۲-۲ سازش بعد از تقدیم دادخواست تا قبل از جلسه دادرسی
۴۹	۲-۲-۲-۱-۲-۲ سازش بعد از جلسه دادرسی تا ختم رسیدگی
۵۰	۱-۲-۲-۲-۱-۲-۲ سازش در حین اجرای قرار
۵۰	۳-۲-۲-۱-۲-۲ سازش بعد از ختم رسیدگی تا اعلام رأی
۵۱	۴-۲-۲-۱-۲-۲ سازش بعد از صدور رأی
۵۲	۳-۲-۱-۲-۲ وضعیت اقرار، گذشت ها و تعهدات طرفین

- ۵۳ ۲-۲-۱-۲-۴ سازش در دادگاه دیگر
- ۵۴ ۲-۲-۱-۲-۵ تکلیف خسارات دادرسی در صورت تحقق سازش
- ۵۵ ۲-۲-۱-۳-۳ تحقق سازش در دادگاه و صدور گزارش اصلاحی
- ۵۵ ۲-۲-۱-۳-۱-۱ مفهوم گزارش اصلاحی
- ۵۶ ۲-۲-۱-۳-۲ ماهیت گزارش اصلاحی
- ۵۸ ۲-۲-۱-۳-۳ نحوه ی تنظیم گزارش اصلاحی
- ۵۹ ۲-۲-۱-۳-۴ حدود تأثیر گزارش اصلاحی
- ۶۰ ۲-۲-۱-۳-۵ گزارش اصلاحی و اعتبار امر محکوم بها
- ۶۱ ۲-۲-۱-۳-۶ قابلیت اعتراض به گزارش اصلاحی
- ۶۳ ۲-۲-۱-۳-۷ اجرای گزارش اصلاحی
- ۶۴ ۲-۲-۲ سازش در خارج از دادگاه
- ۶۵ ۲-۲-۲-۱ سازش ضمن سند عادی
- ۶۷ ۲-۲-۲-۲ سازش ضمن سند رسمی
- ۶۸ ۲-۲-۲-۱-۱ اجرای سند رسمی سازش
- ۶۸ ۲-۲-۲-۳ سازش ضمن جریان داورى
- ۶۹ ۲-۲-۲-۳-۱ ماهیت سازش واقع شده در داورى
- ۶۹ ۲-۲-۲-۳-۲ اجرای سازش واقع شده در داورى
- ۷۰ ۲-۲-۲-۳-۳ ابطال سازش واقع شده در داورى
- ۷۱ ۲-۲-۲-۴ سازش در شوراهای حل اختلاف

۷۲ ۲-۲-۲-۴-۱ بررسی صلاحیت شورا برای صلح و سازش

۷۳ ۲-۲-۲-۴-۲ مرجع صدور و اجرای گزارش اصلاحی در شورا

فصل سوم: سازش در حقوق آمریکا

۷۵ ۳-۱ معرفی اجمالی شیوه های حل و فصل اختلاف در آمریکا

۷۵ ۳-۱-۱ حل و فصل اختلاف از طریق دادگاه

۷۷ ۳-۱-۲ بررسی اجمالی شیوه های جایگزین حل و فصل اختلاف

۷۹ ۳-۱-۲-۱ سابقه بکارگیری شیوه های جایگزین حل و فصل اختلاف در آمریکا

۸۳ ۳-۱-۲-۲ معرفی انواع شیوه های جایگزین حل و فصل اختلاف

۸۴ ۳-۱-۲-۲-۱ شیوه های اصلی جایگزین حل و فصل اختلاف

۸۵ ۳-۱-۲-۲-۱-۱ مذاکره

۸۶ ۳-۱-۲-۲-۱-۲ میانجیگری

۸۷ ۳-۱-۲-۲-۱-۳ داوری

۸۹ ۳-۱-۲-۲-۲ شیوه های فرعی جایگزین حل و فصل اختلاف

۸۹ ۳-۱-۲-۲-۲-۱ ارزیابی بی طرفانه

۹۰ ۳-۱-۲-۲-۲-۲ رسیدگی کوتاه

۹۱ ۳-۱-۲-۲-۲-۳ شیوه احراز واقع

۹۲ ۳-۱-۲-۲-۴ میانداوری بر اساس بهترین پیشنهاد

۹۳ ۳-۱-۲-۲-۵ پیش گیری از اختلاف

۹۴ ۳-۱-۳ جایگاه سازش در حقوق آمریکا

- ۹۴ ۳-۱-۳-۱ مفهوم سازش
- ۹۶ ۳-۱-۳-۲ مقایسه سازش و میانجیگری
- ۱۰۰ ۳-۲ فرآیند میانجیگری در حقوق آمریکا
- ۱۰۰ ۳-۲-۱ بررسی ماهوی میانجیگری
- ۱۰۰ ۳-۲-۱-۱ مفهوم میانجیگری
- ۱۰۱ ۳-۲-۱-۲ تفاوت میانجیگری با سایر شیوه های حل و فصل اختلاف
- ۱۰۲ ۳-۲-۱-۳ مبنای رجوع به شیوه های میانجیگری
- ۱۰۴ ۳-۲-۱-۴ بررسی اعتبار توافق اولیه برای ارجاع اختلاف به میانجیگری
- ۱۰۴ ۳-۲-۱-۵ انواع توافق اولیه ارجاع اختلاف به میانجیگری
- ۱۰۴ ۳-۲-۱-۵-۱ شرط ارجاع اختلاف به میانجیگری
- ۱۰۵ ۳-۲-۱-۵-۲ توافق نامه برای ارجاع اختلاف به میانجیگری
- ۱۰۵ ۳-۲-۱-۶ مهارت های لازم برای میانجیگری
- ۱۰۶ ۳-۲-۱-۷ اختلافات قابل ارجاع به میانجیگری
- ۱۰۷ ۳-۲-۲ بررسی ساختاری فرآیند میانجیگری
- ۱۰۷ ۳-۲-۲-۱ اقسام میانجیگری
- ۱۰۷ ۳-۲-۲-۱-۱ سازمانی یا موردی شیوه میانجیگری
- ۱۰۷ ۳-۲-۲-۱-۲ میانجیگری خصوصی و میانجیگری مبتنی بر دادگاه
- ۱۰۹ ۳-۲-۲-۲ شروع فرآیند میانجیگری
- ۱۱۰ ۳-۲-۲-۳ جلسه مقدماتی

- ۱۱۰ ۳-۲-۲-۴ نحوه ابلاغ اظهاریه ها
- ۱۱۱ ۳-۲-۲-۵ زمان و مکان میانجیگری
- ۱۱۱ ۳-۲-۲-۶ چگونگی استماع اظهارات طرفین
- ۱۱۳ ۳-۲-۲-۷ امکان و نحوه انصراف از میانجیگری
- ۱۱۴ ۳-۲-۲-۸ محرمانه بودن و لزوم حفظ اسرار
- ۱۱۵ ۳-۲-۲-۹ نقش میانجیگر در فرآیند میانجیگری
- ۱۱۶ ۳-۲-۲-۱۰ نقش طرفین در فرآیند میانجیگری
- ۱۱۶ ۳-۲-۲-۱۱ خاتمه فرآیند میانجیگری
- ۱۱۷ ۳-۲-۲-۱۲ توافق نامه نهائی
- ۱۱۸ ۳-۲-۲-۱۳ ضمانت اجرا
- ۱۱۸ ۳-۲-۲-۱۴ بررسی ابطال، اصلاح یا عدول از میانجیگری
- ۱۱۹ ۳-۲-۲-۱۵ محدودیت توسل به فرآیند میانجیگری
- فصل چهارم: مقایسه سازش در حقوق ایران و آمریکا**
- ۱۲۱ ۴-۱-۱ تطبیق سازش از جهت ماهوی
- ۱۲۲ ۴-۱-۱ بررسی تطبیقی مفهوم سازش
- ۱۲۳ ۴-۱-۲ مبانی ارجاع به سازش در حقوق ایران و آمریکا
- ۱۲۵ ۴-۱-۳ اختلافات قابل ارجاع به سازش در حقوق ایران و آمریکا
- ۱۲۷ ۴-۲-۱ بررسی تطبیقی سازش از جهت ساختاری
- ۱۲۷ ۴-۲-۱ تطبیق نهادهای برگزار کننده سازش در حقوق ایران با آمریکا

۱۲۸	۴-۲-۱-۱ سازش در قانون آئین دادرسی مدنی
۱۳۰	۴-۲-۱-۲ سازش در شورای حل اختلاف
۱۳۱	۴-۲-۲ ضرورت به کارگیری نهادهای خصوصی سازش در حقوق ایران
۱۳۳	۴-۲-۳ مزایا و معایب نهادهای خصوصی سازش و میانجیگری
۱۳۴	۴-۲-۴ موانع بکارگیری شیوه های خصوصی سازش در حقوق ایران
۱۳۵	۴-۲-۴-۱ موانع قانونی
۱۳۶	۴-۲-۴-۲ موانع فقهی
۱۳۷	۴-۲-۴-۳ موانع و مشکلات ساختاری شیوه های خصوصی سازش
۱۳۹	نتیجه گیری و پیشنهادات
۱۴۳	منابع و مأخذ

فصل اول

مقدمه و طرح تحقیق

مقدمه

افزایش جمعیت جوامع بشری و پیشرفت های صورت گرفته در زمینه های مختلف علمی و صنعتی و پیچیدگی روابط اجتماعی و ایجاد مسائل و موضوعات جدید حقوقی باعث بروز اختلافات میان افراد گردیده است و این مسئله میزان مراجعات به محاکم را چند برابر نموده است و از این رو بسیاری از سیستم های قضائی کشورها را با مسئله ی اطاله ی دادرسی مواجه نموده است. به همین دلیل دولت ها ناگزیر شده اند تا برای کاهش اطاله ی دادرسی و افزایش رضایت مندی طرفین اختلاف به دنبال شیوه های جایگزین دادرسی باشند که اصطلاحاً آن را شیوه های جایگزین حل و فصل اختلافات^۱ می نامند. از مهم ترین این روش ها می توان به داوری^۲، میانجیگری^۳، سازش^۴، مذاکره^۵ و یا ترکیبی از این قالب ها اشاره کرد.

در نظام قضائی ایران نیز اگر چه یکی از علل اصلی اطاله ی دادرسی در کنار مسائل فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی، مسأله ی تراکم پرونده ها است و سالانه حجم عظیمی از پرونده ها وارد سیستم قضائی کشور می شود که دادگستری به تنهایی قادر به حل و فصل همه ی آن ها نیست ولی هنوز شیوه های جایگزین خود را نیافته است. امروزه در ایالات متحده آمریکا در بسیاری از ایالت ها، روش های جایگزین را در مقررات خود وارد نموده اند. مؤسسات اداری فدرال و ایالتی به نحو فزاینده ای بر روش های غیر ترافیعی حل اختلاف تکیه می کنند. و گاهی طرف های اختلاف ملزم به استفاده از میانجیگری، سازش یا یکی از

-
- 1 . Alternative Dispute Resolution (ADR)
 - 2 . Arbitration
 - 3 . Mediation
 - 4 . Conciliation
 - 5 . Negotiation

روش های جایگزین می شوند و این گونه نیست که استفاده از این روش ها صرفاً به ایشان پیشنهاد شود تا در صورت تمایل بکار گیرند.^۱

علاوه بر آن سازش ناشی از مذاکرات قبل از دادرسی تأسیس جدیدی است که در این کشور مورد استفاده قرار گرفته است این روش در حال حاضر در دادگاه های شهرهای بزرگ مانند نیویورک، باستون، کلیوند، دیترویت، لوس آنجلس و میامی مورد استفاده قرار می گیرد.^۲

در حقوق ایران نیز یکی از اسباب زوال دادرسی، سازش طرفین دعوا با یکدیگر است که به زعم بسیاری از حقوقدانان، بهترین شکل فصل خصومت و احقاق حق است^۳ و از هر حیث بهتر از حل اختلاف از طریق دادرسی و نهایتاً صدور حکم است. زیرا حل اختلاف از طریق اقامه دعوا ممکن است به دعوا خاتمه دهد ولی به اختلاف و خصومت پایان نخواهد داد، و خصومت هم چنان بین طرفین باقی است. در حالی که در جریان سازش هم حل اختلاف بین طرفین شده و هم خصومت و نزاع از میان رفته است. لذا پر واضح است که این شکل حل اختلاف بهتر از حل اختلاف از طریق دادرسی و صدور حکم است.

بنابراین سازش، هر دو طرف دعوا را خشنود می کند اما نه به اندازه ای که انتظارش را داشتند، لیکن باعث می شود هر یک از طرفین دعوا از روند آن و نتیجه مصالحه رضایت نسبی داشته باشند. و در نهایت نیز توافقات حاصله با رضایت طرفین به اجرا در می آید و موجب می شود پرونده های ورودی به محاکم جهت دادرسی و رسیدگی کمتر شود و دادگاه با فراغ بال بیشتری به پرونده هایی که نیاز به تشکیل جلسه دادرسی دارد رسیدگی دقیق نماید. در این نوشتار قصد داریم تا نهاد سازش را در دو سیستم حقوقی

1. Thomas, O. Main, ADR. The New Equity, UNIVERSITY of CINCINNATI LAW REVIW Vol – 74 – 2005, p34

۲. رابینسون، جورج، جی.، **دادرسی در آمریکا**، ترجمه مرتضی درودیان، تهران: انتشارات فکر سازان، ۱۳۸۳، ص ۹۹.

۳. مدنی، سید جلال الدین، **آئین دادرسی مدنی**، نشر پایدار، سال ۱۳۷۷، ص ۴۲۳؛ و واحدی، قدرت اله، **بایسته های آئین دادرسی مدنی**، تهران، نشر میزان، چاپ سوم، ۱۳۸۲، ص ۳۴۲.

آمریکا و ایران مورد بررسی تطبیقی قرار دهیم تا از این طریق بتوانیم مزایای احتمالی فرآیند سازش در حقوق آمریکا را بررسی کرده و در قالب راهکارهایی برای ترویج به کارگیری سازش در جریان حل و فصل اختلافات در حقوق ایران ارائه دهیم.

سؤالات تحقیق

سؤال اصلی

سؤال - در حل و فصل اختلافات و دعاوی مدنی در حقوق ایران و آمریکا سازش چه جایگاهی دارد؟

سؤالات فرعی:

سؤال اول - گسترش و ترویج بکارگیری فرآیند سازش به منظور حل و فصل دعاوی در حقوق ایران و

آمریکا نیازمند چه تدابیر و تحولات حقوقی و فرهنگی است؟

سؤال دوم - مزایای بکارگیری فرآیند سازش در حل و فصل دعاوی نسبت به دادرسی قضائی در حقوق

ایران و آمریکا چیست؟

فرضیات تحقیق

فرضیه اصلی - نهاد سازش در حقوق آمریکا کارآمدتر و از قابلیت بیشتری نسبت به حقوق ایران

برخوردار است.

فرضیه های فرعی

یک - با توجه به نهاد سازش در حقوق آمریکا به نظر می رسد توسعه و ترویج فرآیند سازش در حقوق

ایران نیازمند تغییر قوانین در جهت تثبیت و تقویت نهاد سازش و ایجاد بستر فرهنگی است.

دو - به طور کلی فرآیند سازش دعاوی چه در حقوق ایران و چه در حقوق آمریکا از مزایای بیشتری از

جمله سرعت و دقت در رسیدگی و تسهیل در اجرای حکم نسبت به دادرسی قضائی برخوردار است.

اهداف تحقیق

آن چه نگارنده را به انتخاب این موضوع ترغیب کرده، بحث جایگاه و نقش سازش در نظام قضائی کشورمان بود. از آنجائیکه وضعیت مجموعه قضائی در کشور ما ایده آل نبوده و کاستی های زیادی دارد و اگرچه با رویکرد توسعه قضائی قدری متحول شده است لیکن این تحول چندان چشمگیر و ملموس نبوده است. از این رو هدف ما در این تحقیق آن است تا با شناخت سازش در حقوق کشورمان و تطبیق آن با فرآیند سازش در حقوق آمریکا، ضمن تحلیل و تبیین وضعیت فعلی سازش در سیستم حقوقی این دو کشور به راهکارهایی برای توسعه این شیوه از حل و فصل اختلافات در حقوق ایران برسیم.

روش تحقیق

تحقیق مبتنی بر روش تحلیلی - توصیفی است که طی آن عناصر و ارکان سازش در حقوق ایران و آمریکا به روش توصیفی مشخص می شود و سپس شیوه های سازش و میانجیگری در هر یک از این کشورها بصورت مجزا و به روش توصیفی - تحلیلی مورد ارزیابی قرار می گیرند، آنگاه با نظام حقوقی ایران مطابقت داده می شود و ضرورت بکارگیری آنها مورد تحلیل قرار می گیرد و نهایتاً و بر اساس نتایج حاصله به پرسش ها پاسخ فرضی داده می شود.

سازماندهی کلی تحقیق

در این راستا و با توجه به این که ساختار هر یک از سیستم های حقوقی مورد بررسی وابسته به یک نظام حقوقی مجزا است یعنی سیستم حقوقی ایران بر اساس نظام حقوقی رومی - ژرمنی و مبتنی بر قانون است و سیستم حقوقی ایالات متحده آمریکا مطابق با نظام حقوقی کامن - لا است و منبع اصلی آن رویه قضائی و

عرف می باشد،^۱ لذا چارچوب کلی این تحقیق آن است که در فصل اول سازش در حقوق ایران مورد بررسی قرار می گیرد و در فصل بعد نهاد سازش را در حقوق آمریکا مورد ملاحظه قرار می دهیم و در فصل پایانی به تطبیق و مقایسه ی آن دو اختصاص می یابد.

۱. برای مطالعه بیشتر رک به: دیوید، رنه ، **نظام های بزرگ حقوقی**، ترجمه سیدحسین صفائی و محمد آشوری و عزت اله عراقی، تهران: نشر دادگستر، زمستان ۱۳۸۷.

فصل دوم

سازش در حقوق ایران

۲-۱ کلیات سازش در حقوق ایران

۲-۱-۱ پیشینه ی سازش

سازش در اختلافات همواره با توجه به بافت های فرهنگی و اجتماعی اقوام ایرانی امری متداول بوده است. در ایران باستان و نزد حقوقدانان آن زمان سازش از اهمیتی ویژه برخوردار بوده است. «... در دعاوی، طبق رویه معمول بوده دادرس، قبلاً پیشنهاد صلح و سازش می نمود یا هرگاه سازش انجام نمی شد از هر یک از طرفین جداگانه می خواست با در نظر گرفتن اصول مذهب، حقیقت قضیه را بیان کنند و آنان را متذکر می نمود که هرگاه کذب اظهاراتشان ثابت شود باید کسی که دروغ گفته چهار برابر مورد ادعای طرف را به عنوان خسارت بپردازد. از طرفی مقام دادرس آشتی (داور صلح و سازش) و داور عادی یکی از هفت منصبی بود که در میان خانواده هفت گانه، واگذار شده بود».^۱

با ظهور اسلام و ترویج گفتمان آن در میان ایرانیان رفته رفته روابط اجتماعی و انسانی افراد جامعه تحت تأثیر مفاهیم دین مبین اسلام قرار گرفت. در شرع مقدس اسلام به صلح اهمیت ویژه ای داده شده است به طوری که آیات متعددی در قرآن و هم چنین احادیث فراوانی از پیامبر (ص) و امامان شیعه علیهم السلام در باره ی مفاهیم اصلاح ذات البین^۲ و صلح و سازش^۳ آمده است.

۱. واحدی، قدرت اله، همان، ص ۳۴۸، نقل شده از اشرف احمدی، **قانون و دادگستری شاهنشاهی ایران باستان**، ص ۱۱.

۲. یسئلونک عن الانفال قل الانفال لله و الرّسول فاتقوا الله و اصلحوا ذات بینکم و اطیعوا الله و رسوله ان کنتم مؤمنین: «ای رسول چون امت از تو حکم انفال پرسیدند، بگو انفال، مخصوص خدا و رسول است. در این صورت شما مؤمنان باید از خدا بترسید بلکه در رضایت و مسالمت بین خودتان بپردازید» (انفال، ۱) و آیه ی: انما المؤمنون اخوة فاصلحوا بین اخویکم: «در حقیقت همه مؤمنان برادر یکدیگرند پس همیشه بین برادران خود صلح کنید». (حجرات، ۱۰).

۳. پیامبر (ص) می فرماید: «اصلاح ذات البین افضل من عامه الصلاه و الصیام» و هم چنین می فرمایند: «الصلح جائز بین المسلمین الا صلحا حرما حلالا و احل حراما» (حر عاملی، محمد بن حسن، **وسائل الشیعه**، جلد ۱۳، قم: مؤسسه آل البیت، چاپ دوم، ۱۴۱۴ق، ص ۱۶۳)

فقها نیز به عنوان حاکمان شرع و به پیروی از شارع بر صلح و سازش اختلافات تأکید دارند و در کتب فقهی مهم ترین تکلیف و وظیفه ی قاضی را در کنار فصل خصومت از طریق صدور حکم مقتضی، ختم دعوا به سازش دانسته اند.^۱ و از آن جایی که فقها از جمله شرایط قضا را اجتهاد می دانستند لذا در بسیاری از موارد که امکان دسترسی به مجتهد برای قضاوت نبود به مصالحه تأکید می کردند.^۲

بدین ترتیب به نظر می رسد تا قبل از جریان قانون گذاری و تأسیس عدلیه در ایران، بسیاری از اختلافات در نبود حاکم شرع با شرایط بالا از طریق معتمدین مردمی و به صورت کدخدا منشی میان طرفین اختلاف حل و فصل می شد و از مهم ترین شیوه های حل و فصل اختلافات در آن زمان می توان به مواردی چون عقد صلح، حکمیت و داوری اشاره نمود. اولین قانون در ایران قانون اصول محاکمات حقوقی بود که در سال ۱۲۹۰ به تصویب رسید و در آن جا به قواعد مربوط به حکمیت پرداخته بود، پس از آن در سال ۱۳۰۶ قانون حکمیت اجباری به تصویب رسید که این قانون، حکمیت به تراضی را در هر مرحله از مراحل دادرسی مجاز می دانست. قانون مذکور در سال ۱۳۰۸ تحت اصلاحاتی قرار گرفت و نهایتاً در ۱۳۱۳ لغو شد.

با تدوین قانون آئین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸ برای نخستین بار قانون گذار ما نهاد سازش را در کنار داوری جای داد و رسماً قواعد شکلی برای آن تدوین نمود اگر چه قبلاً هم در قالب عقد صلح در قانون مدنی قواعد ماهوی آن تدوین یافته بود.

در قانون قبلی آئین دادرسی مدنی مسئله ی سازش در دو قسمت مطرح بود، یکی ضمن بیان قواعد دادگاه بخش بود (مواد ۳۳۵ - ۳۴۱ آ.د. م ۱۳۱۸) و دیگری قواعدی که فقط به سازش اختصاص یافته

۱. نجفی، محمد حسن، **جواهر الکلام** (کتاب القضا)، جلد ۴۰، تهران: دارالکتب الاسلامی، ۱۳۶۷، ص ۱۵.

۲. جعفری لنگرودی، محمد جعفر، **دانشنامه ی حقوقی**، جلد اول، تهران: امیر کبیر، چاپ سوم، ۱۳۷۵، ص ۳۴.